

*Налуцишин В. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права*

СВОБОДА ЯК ОСНОВА РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ТА ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ М. ЛЮТЕРА, Ж. КАЛЬВІНА, Ж. БОДЕНА ТА Т. КАМПАНЕЛЛИ

Анотація. Стаття присвячена з'ясуванню сутності та змісту соціального контролю та правового порядку у філософсько-правових поглядах М. Лютера, Ж. Кальвіна, Ж. Бодена та Т. Кампанелли. Проаналізовано підходи вчених до визначення категорії «правовий порядок». З'ясовано, що філософія епохи Реформації характеризувався прагматизмом, за якого світ розглядався як такий, що влаштований за відповідними правилами, законами. Соціального порядку можна досягти, коли ці закони пізнавати і жити відповідно до них, завдяки чому забезпечується християнський спосіб життя.

Ключові слова: епоха Реформації, Бог, людина, держава, соціальний порядок, соціальний контроль, правовий порядок.

Постановка проблеми. З розвитком суспільства відбувалася трансформація розуміння змісту правового порядку. Філософсько-правове дослідження правового порядку вимагає детального розгляду цього поняття в історичній ретроспективі через призму його ціннісного наповнення.

Формування та розвиток правового порядку досліджували такі вчені, як, зокрема, Л.С. Васильєв, Д.В. Качаєва, С.В. Клевцов, А.Ф. Крижановський, Е.М. Кузнєцова, І.І. Левчук, Н.В. Панаріна, В.М. Пальченкова, С.Ю. Риков, П.В. Сорочук, І.І. Севрук, С.С. Сенчук.

Однак, незважаючи на значний обсяг літератури, явно недостатньо спеціальних робіт, присвячених дослідженню змісту соціального контролю та правового порядку у філософсько-правовій думці епохи Реформації.

Мета статті полягає в дослідженні формування та розвитку сутності соціального контролю і правового порядку, з'ясування особливостей їх взаємодії у працях філософів епохи Реформації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвитку концепції соціального контролю та його впливу на правовий порядок сприяла епоха Реформації, головним змістом якої стала теза про «призначення людини бути вільною» [1, с. 121]. Реформація виникла і розвивалася під гаслами повернення до Нового Заповіту і його перших тлумачень, які були першоджерелом християнської віри і практики, де можна було знайти первинні ідеали християнства [2, с. 35]. В ідеології Реформації визнавалася цінність земного життя і практичної діяльності людей, право людини самій приймати рішення з важливих для неї питань.

Реформація була знаковим етапом переходу від теологічної і корпоративної спрямованості права до його доктринально-теологічного розуміння, формування юридичного світогляду, а також першим масовим поривом до правосвідомості. Філософія Реформації характеризувалася раціоналізмом, який означав

прагнення до панування розуму над почуттями та мав соціально-психологічну детермінацію. З цієї позиції були переглянуті і місце Бога в житті людини, і значення віри в нього. Людина була зорієнтована на роботу над своїм внутрішнім світом, на формування його єдності, боротьбу з афектами, і все це здійснювалось за принципом «піддавай все сумніву». Протестантська ідеологія, яка була пануючою тоді, ввела прагматизм як ознаку мислення того часу, який передбачав, що люди епохи Реформації були впевнені в існуванні порядку речей; світ розглядався ними як такий, що влаштований за відповідними правилами, законами; ці закони слід пізнавати і жити відповідно до них [3, с. 119].

При цьому головним змістом епохи стала теза про призначення людини бути вільною. Ідеологи Реформації М. Лютер, Ж. Кальвін, М. Цвінглі, Т. Мюнцер та інші внесли чимало цінних ідей у розвиток теологічно орієнтованого природного права як основи соціального контролю та правопорядку. Жан Кальвін провів реформу церкви, демократизував її, додавши самостійність общинам. Церковні общини почали очолюватися пресвітерами (старшинами), що обиралися з багатих мирян, і проповідниками, які не мали спеціального сану. Останні виконували релігійні функції як службові обов'язки [4, с. 27].

Ж. Кальвін вважав необхідною співпрацю церковної і світської влади задля досягнення порядку. На думку філософа, держава може мати будь-яку форму, якщо вона дана людям Богом. Для Кальвіна держава – це інститут, за допомогою якого Бог приборкує гріховну людську природу і стверджує той мінімальний соціальний порядок, без якого нормальна життєдіяльність людей неможлива. Для цього Бог дозволяє людям ставити над собою одноосібних правителів і створювати такі інструменти життєустрою, як системи законодавчої, виконавчої та судової влади. Протест проти влади, встановленої Богом, навіть найбільш жорсткої, – це «зухвалість проти божої волі». Ж. Кальвін обґрунтовував ідею «двох порядків»: громадянського і духовного, які мають нерозривний зв'язок. Згідно з його ідеями свобода Євангелія жодним чином не звільняє людину від необхідного контролю з боку держави [5, с. 133].

Згідно з філософією М. Лютера завдяки суспільному порядку забезпечується християнський спосіб життя. Дієвість цього порядку досягається завдяки тому, що накази світської влади (царя, законів) спираються на природне право. Природне право, як і божественне, є похідним від волі Божої, однак природне право є якісно іншим феноменом, оскільки регулює зовнішню, а не внутрішню поведінку людей, а також їх речі, майно тощо [6, с. 331]. У сфері природного права світській владі слід керуватися принципами ефективності і доцільності, спираючись на розумне насильство, тобто діяти «мечем і за допомогою примусових законів». Водночас М. Лютер був дале-

кий від того, щоб проповідувати необхідність демократичної перебудови тодішньої німецької державності, а тому наставляв підданих бути покірними монархам та смиренно зносити несправедливість [7, с. 97].

Ж. Боден розмірковував над суверенітетом держави, стверджуючи, що його носієм є не сама влада, а її органи. Держава – це передусім правове управління, яке має справедливий характер, бо діє на основі права, законності. Суверенітет державної влади означає її постійне і нічим не обмежене право приймати рішення, обов'язкові до виконання на певній території, тобто влада держави повинна бути неподільною і абсолютною. Залежно від того, хто є носієм суверенітету, Ж. Боден розрізняв форми держави (монархія, аристократія, демократія). Вчення Ж. Бодена про державу і суверенітет можна розглядати як яскравий приклад новаторства у справі формування нового політико-юридичного світогляду. Стрижнем цього світогляду є порядок мирного співіснування різних соціальних груп і станів, для досягнення якого всі засоби хороші. Кращим засобом в цьому випадку є абсолютна монархія, яка використовує «право сильного» для припинення громадянської міжусобиці [8, с. 189–190].

Т. Кампанелла прагнув до зміни того соціального порядку, який принижував людину. Головною причиною відсутності порядку сучасного йому світу Т. Кампанелла вважав соціальну нерівність, існування багатства й убогості, що призводили до панування в суспільстві приватного інтересу, пошуку наживи та руйнування моральності: «У всьому християнському світі виявляється це помилка, що одні – бідняки, а інші – багатії <...> І сьогодні ми бачимо, що в одного є сто тисяч скуді доходу, а у тисячі людей немає і трьох скуді на одного. І ось той, у якого сто тисяч, захоплює дохід тисячі людей і витрачає його на собак, коней, блазнів, на дорогий одяг і, що ще гірше, на блудниц. А якщо бідняк вступить з ним у суперечку, то не зможе домогтися справедливості і стає вигнанцем або вмирає у в'язниці, а багач пригнічує кого йому завгодно, тому що суддя від нього залежить, оскільки суддями стають завдяки заступництву і ще більше за гроші» [9, с. 189–190].

Висновки. Розвитку концепції соціального контролю та його впливу на правовий порядок сприяла епоха Реформації, коли визнавалася цінність земного життя, практичної діяльності людей та свободи людини, права людини самій приймати рішення з важливих для неї питань. Філософія цього часу характеризувалася прагматизмом, за якого світ розглядався як такий, що влаштований за відповідними правилами, законами. Соціального порядку можна досягти, коли ці закони пізнавати і жити відповідно до них, завдяки чому забезпечується християнський спосіб життя. Дієвість цього порядку досягається, коли накази світської влади спираються на природне право (М. Лютер, Ж. Кальвін). Визнавалася необхідною співпраця церковної і світської влади для досягнення правового порядку, а протест проти влади, встановленої Богом, визнавався неприпустимим (Ж. Кальвін). Соціальний порядок розглядався через призму мирного співіснування різних соціальних груп і станів, для досягнення якого кращим засобом вважалася абсолютна монархія (Ж. Боден). Водночас Т. Кампанелла прагнув до зміни наявного соціального порядку, який принижував людину, а головною причиною порушень соціального порядку філософ визнавав соціальну нерівність.

Література:

1. Букреев В.И. Этика права: От истоков этики и права к мировоззрению : [учеб. пособие] / В.И. Букреев, И.Н. Римская. – М. : Юрайт, 1998. – 336 с.
2. Маграт А.В. Богословская мысль Реформации / А.В. Маграт. – О. : Богомыслие, 1994. – 316 с.
3. Братасюк В.М. Интеллектуальный консенсус эпохи і розвиток правового мислення / В.М. Братасюк // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – С. 116–121.
4. Гришук О.В. Людська гідність у праві: філософські проблеми : [монографія] / О.В. Гришук. – К. : Атіка, 2007. – 432 с.
5. Марченко О.В. Філософія права : [навч. посібник] / О.В. Марченко. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. – 304 с.
6. Сокол С.Ф. История политических и правовых учений : [учеб. пособие] / [С.Ф. Сокол, В.С. Козлов]. – Минск : БИП-С Плюс, 2009. – 527 с.
7. История политических и правовых учений / под общ. ред. В.С. Нерсесянца. – М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. – 352 с.
8. Жоль К.К. Философия и социология права : [учеб. пособие для вузов] / К.К. Жоль. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 415 с.
9. Ильин В.В. История философии : [учебное пособие] / В.В. Ильин – СПб. : Петербургский государственный университет путей сообщения, 2001. – 422 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/1847365>.

Налуцишин В. В. Свобода как основа понимания социального контроля и правового порядка в философско-правовых взглядах М. Лютера, Ж. Кальвина, Ж. Бодена и Т. Кампанеллы

Аннотация. Статья посвящена выяснению сущности и содержания социального контроля и правового порядка в философско-правовых взглядах М. Лютера, Ж. Кальвина, Ж. Бодена и Т. Кампанеллы. Проанализированы подходы ученых к определению категории «правовой порядок». Выяснено, что философия эпохи Реформации характеризовалась прагматизмом, при котором мир рассматривался как такой, который устроен по соответствующим правилам, законам. Социального порядка можно достичь, когда эти законы познавать и жить в соответствии с ними, благодаря чему обеспечивается христианский образ жизни.

Ключевые слова: эпоха Реформации, Бог, человек, государство, социальный порядок, социальный контроль, правовой порядок.

Nalutsyshyn V. Freedom as the basis of understanding of social control and legal order in the philosophical and legal views of M. Luther, J. Calvin, J. Boden and T. Campanelli

Summary. The article is devoted to the clarification of the essence and content of social control and legal order in the philosophical and legal views of M. Luther, J. Calvin, J. Boden and T. Campanelli. The approaches of scientists to determining the category of legal order are analyzed. It was found out that the philosophy of the Reformation era was characterized by pragmatism, in which the world was regarded as being arranged according to the relevant rules, laws. Social order can be achieved when these laws recognize and live in accordance with them, which ensures a Christian way of life.

Key words: Reformation, God, man, state, social order, social control, legal order.